

การศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัย
ของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี*

THE WAY OF LIFE WISDOM AND THE LINKAGE TO SRIVICHAYA
CIVILIZATION OF THE TAPEE BASIN COMMUNITY
IN SURAT THANI PROVINCE.

ประสิทธิ์ พันธวงษ์

Prasit Phanthawong

พระมหาดิลกรัศมี ฐิตจาโร

Phramaha Dilokrassme Thitajaro

บุญรัตน์ ครุททอง

Boonrat Khutkhong

สุภาภรณ์ โสภา

Sopha Suphaphon

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Suratthani Buddhist College, Thailand.

จำเริญ ชูช่วยสุวรรณ

Chumrurn Chuchoysuwarn

นักวิชาการอิสระผู้เชี่ยวชาญด้านมนุษย์และสังคม

Independent scholars, human and social experts, Thailand.

E-mail: informationsearch3000@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี 2) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี 3) เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำ ตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด 18 คนใน

---

* Received 13 February 2019; Revised 26 March 2019; Accepted 29 March 2019.

พื้นที่ชุมชนอำเภอไชยา อำเภอนาหว้าอำเภอบ้านดอน อำเภอเมืองฯ อำเภอกาญจนดิษฐ์ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ทะเลรอบอ่าวบ้านดอน

ผลการวิจัย พบว่า 1) วิถีชีวิตของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของคนในลุ่มแม่น้ำตาปีผ่านการเรียนรู้จนเป็นประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกนึกคิดสะท้อนความเป็นมาของ วิถีชีวิต สังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่นที่มีการเชื่อมโยงกัน ซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำตาปีอย่างมากมายที่เห็นเชิงประจักษ์ในทุกวันนี้ 2) ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี เป็นองค์ความรู้ความสามารถและทักษะซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ปรับปรุง พัฒนา ถ่ายทอดสืบต่อๆ กันมา และเทคนิคที่ถูกคิดค้นขึ้นผสมผสานไว้อย่างเหมาะสม และลงตัวจนทำให้เกิดเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นรอบอ่าวบ้านดอนในปัจจุบัน 3) ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองเก่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-18 โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องยืนยันความรุ่งเรือง ความสัมพันธ์กับนานาประเทศในคาบสมุทรมลายูโดยทำการค้าขายกับชาวจีน อินเดีย เปอร์เซียและอาหรับ จึงทำให้เกิดประวัติศาสตร์รอบอ่าวบ้านดอน นครโบราณที่มีผู้คนมาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก จนกลายมาเป็น “เมืองบ้านดอน” ที่เคยมีในยุคนั้นกลับคืนมาสู่ดินแดนแห่งนี้แห่งนี้ ยุคนี้ ขึ้นมาเพื่อเป็นที่รองรับวิญญานแห่งศรีวิชัยอันจักคืนชีพมาสู่ดินแดนนี้ โดยการขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เช่น ตลาดประชารัฐ ตลาดวัฒนธรรม ถนนสายวัฒนธรรม นวัตกรรมชุมชนวัฒนธรรมสืบต่อไป

คำสำคัญ : วิถีชีวิต, ภูมิปัญญา, อารยธรรมศรีวิชัย, ลุ่มแม่น้ำตาปี, จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Abstract

The research aims to: 1) study the way of life of the Tapee basin community 2) study the self-management wisdom of the Tapee basin community. 3) To analyze the wisdom and the linkage to Srivichaya civilization of the Tapee basin community in Surat Thani Province. Qualitative research methodology, related research documents and collecting field data in the

community area in-depth interviews with a group of 18 experts of Chaiya, PhunPhin, Muang and Knchadit district were used. These areas are located near the sea around Ban Don Bay.

The research found that: 1) the way of the Tapi River Basin, Surat Thani Province is a way of life of people in the Tapee basin community through Learn to experience in life. These include food, clothing, housing and medicines. (2) Self-management wisdom of the Tapee basin community is knowledge, ability, and skills resulting from the accumulation of experiences through the learning process, improvement, and development. These relay and continue the unique local community around the bay of Ban Don. (3) The wisdom of the linkage to Srivichaya civilization of the Tapee basin community in Surat Thani Province. Srivichaya civilization was the location of the old town. It was the center of the Srivichaya Kingdom during the 13th and 18th centuries. There are historical evidences to confirm the prosperity. Relations with many countries in the Malay Peninsula until it became a "city of Ban Don". It has been restored to that land of this era. Supporting the spirit of Srivijaya resurrection to this land by driving through various activities and projects of Surat Thani such as public markets, cultural markets, cultural streets, Ban Mae Num Muang Khon Dee, and further cultural traits.

Keywords: Way of life, Wisdom, Srivichaya civilization, Tapee basin, Surat Thani Province

บทนำ

สายน้ำลำคลองก่อกำเนิดประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตภูมิปัญญาที่ทำให้เกิดความหลากหลายในชุมชนที่มีสายน้ำไหลผ่าน ชาวบ้านในอดีตได้พึ่งพาอาศัยแม่น้ำลำคลองในการเลี้ยงชีพ (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2550) และพึ่งพาอาศัยกันในการแบ่งผลผลิต แต่ในขณะเดียวกันสิ่งที่ซ่อนเร้นกับความหลากหลายในวิถีชีวิตมาร่วมกันเป็นประวัติศาสตร์ วิถีภูมิ

ปัญญา มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ที่จะจัดความสัมพันธ์กับธรรมชาติ โดยอาศัยธรรมชาติ นำมาใช้ประโยชน์ในการดูแลสุขภาพตนเอง เมื่อก้าวไปสู่ความทันสมัยของชุมชน ภายใต้ระบบโลกาภิวัตน์ชุมชนไทยมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, 2559) จังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นที่ตั้งของเมืองเก่า เป็นศูนย์กลางของเมือง ศรีวิชัยมีหลักฐานแสดงถึงการตั้งรกรากและเส้นทางสายไหมในอดีต พื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีเจริญขึ้นจนเป็นอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 13-18 (อมรา ศรสุชาติ, 2557) โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องยืนยันความรุ่งเรืองในอดีตของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นแหล่งเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม วรรณกรรมท้องถิ่น พิธีกรรม ความเชื่อ (ณรงค์ บุญสวยขวัญ, 2545) ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดโดยใช้การเล่าเพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกนึกคิด ระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นสืบต่อกันมาของท้องถิ่นชาวใต้จนถึงปัจจุบัน (วรารัตน์ มหามนตรี, 2557)

จากความเป็นมาของความหลากหลายในวิถีชีวิตชุมชน และภูมิปัญญาของชาวเมืองสุราษฎร์ธานีในแถบลุ่มแม่น้ำตาปีภายใต้การเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัย สะท้อนความเป็นมาของสังคม ความเชื่อ ค่านิยมผ่านวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นเครื่องอบรมสั่งสอนจริยธรรมของคนในชุมชน (ปริญญา ปานขาวนา, 2557) และเป็นแหล่งบันทึกข้อมูลด้านประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นมีการเชื่อมโยงวิถีชีวิตภูมิปัญญากับอารยธรรมศรีวิชัยโดยผ่านการกระจายรากเหง้าของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในเรื่องของอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัยในการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมบนคาบสมุทรภาคใต้ของไทย (สิปปนนท์ นวลละออง และปิยดา สุนทรปิยะพันธ์, 2561) ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องตระหนักและเห็นความสำคัญเป็นอย่างมากซึ่งเป็นรากเหง้าของการดำเนินชีวิตที่มีการเชื่อมโยงองค์ความรู้ความสามารถ และทักษะซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้จนตกผลึกถึงปัจจุบัน

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวคณะผู้ศึกษาวิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเพื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีในการจัดการตนเองของชุมชนเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาจังหวัดสุราษฎร์ธานีของเราก้าวสู่การเป็นเมืองชั้นนำแห่งภาคใต้ของประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี
3. เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังต่อไปนี้โดย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี (รอบอ่าวบ้านดอน) 5/อำเภอ ได้แก่ อำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมืองและอำเภอกาญจนดิษฐ์ (ท่าทอง) ในการศึกษา คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ชุมชนเป้าหมายของลุ่มแม่น้ำตาปี โดยมีประเด็นดังนี้ (1) ชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีวิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับอาหารเจาะจง อาหารคาว แกงไตปลา แกงเหลือง ข้าวย่ำ สมุนไพร อาหารหวาน ขนมจิ้งโบริณ ขนมแท่งต้มลูกโยนโบริณ (2) วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เจาะจง ภูมิโบริณวัดมุลเหล็กและ บ้านโบริณบางใบไม้ (3) วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม เจาะจง กลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง (4) วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับยารักษาโรคเจาะจง ตระกูลครุหมอยา

ขอบเขตด้านประชากร

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึก/(In-depth/interview) มี 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มปราชญ์วิถีชีวิตภูมิปัญญาชาวบ้านอำเภอละ 2 คน มี 5 อำเภอรวมจำนวน 10 คน กลุ่มนักวิชาการสังคมวิทยาและพัฒนาชุมชน จำนวน 3 คน กลุ่มนักวิชาการด้านวัฒนธรรมจำนวน 2 คนและนักประวัติศาสตร์จำนวน 3 คนรวมทั้งหมด 18 คน รวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ได้ข้อมูลครบถ้วนเพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัย จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วิจัยคือ 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมืองและอำเภอกาญจนดิษฐ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้ประเด็นที่ศึกษา/ที่กำหนดไว้ในแต่ละประเด็น/จากเอกสาร ตำราทางวิชาการ/และสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ และการสัมภาษณ์เชิงลึก/พร้อมทั้งกับอาศัยแนวคิด/ทฤษฎี มาเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูล/เพื่อนำมาประมวลผล/วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลออกมาโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์เพื่อค้นหาองค์ความรู้ชุมชนวิถีชีวิตภูมิปัญญา และการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผลการวิจัยพบว่า

ประเด็นที่ 1 วิถีชีวิตของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ผลการวิจัยพบ 4 ประเด็น ดังนี้

1.1 วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับอาหาร

การดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมผ่านวิถีชีวิตซึ่งแต่ละท้องถิ่นล้วนมีวิถีชีวิตเกี่ยวกับอาหาร แตกต่างกันไปตามเส้นทางแห่งสัญจรทางการค้า เป็นวิถีการดำรงชีพของตนในแต่ละยุคสมัย ที่บ่งชี้ถึงการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปตามกาลและเวลา แม้เดิมทีอาหารจะเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพด้านร่างกายของมวลมนุษยชาติแต่ในปัจจุบันการบริโภคอาหารแฝงความนัยมากกว่าการดำรงชีวิตทางด้านร่างกาย วิถีแห่งการบริโภคอาหารได้เปิดโฉมหน้าใหม่ ในการแสดงตัวตนและการเป็นภาพตัวแทน ความหมายของการมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเฉพาะที่แห่งท้องถิ่นนั้น เช่น ภูมิปัญญาการจัดการตนเองไข่เค็มไชยาของนางบุญมี มณีรัตน์ ภูมิปัญญาแกงปักษ์ใต้ในอำเภอเมืองของนางนาฏญา คงนาค ภูมิปัญญาขนมจั้งโบราณในอำเภอท่าฉางของนางวรรณ พูนสวัสดิ์ ภูมิปัญญาข้าวยาสมุนไพรในอำเภอกาญจนดิษฐ์ของนาง ละออ อินทร์พรหม และภูมิปัญญาขนมแท่งต้มลูกโยมโบราณในอำเภอกาญจนดิษฐ์ของนางประนอม ฤกษ์เกษตร เป็นต้น

1.2 วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

“ภาคใต้”เป็นภูมิภาคที่มีลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เป็นคาบสมุทรที่ทอดตัวยาวในแนวเหนือใต้ และขนานด้วยทะเลทั้งสองฟาก คือ อ่าวไทย และทะเลอันดามัน เป็นทำเลที่ตั้งทำให้ภาคใต้เป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขาย และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมมาตั้งแต่โบราณจึงเป็นมูลเหตุให้ภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และศาสนามากกว่าพื้นที่อื่น ๆ จึงทำให้ภาคใต้มีความโดดเด่นทั้งในแง่ต่าง ๆ ที่เป็นผลมาจากปัจจัยแวดล้อมที่หลากหลายทำให้ “ที่อยู่อาศัย” จะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แหล่งน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค ใกล้ทำน้ำ ล่าคลอง อ่าว และทะเล เพื่อสะดวกในการสัญจรและการทำมาหากิน คนไทยภาคใต้จะมีคติในการตั้งบ้านเรือน เช่น ปลูกบ้านโดยมีดินเสารองรับเสาเรือนแทนการขุดหลุมฝังเสา เพื่อสะดวกในการโยกย้ายและเป็นการป้องกันมด ปลวก มีคติห้ามปลุกเรือนขวางตะวัน เพราะจะขวางเส้นทางลมมรสุมซึ่งอาจทำให้หลังคาปลิว และถูกพายุพัดพังได้ง่าย วัสดุที่นำมาสร้างคือสิ่งที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น บ้านเรือนมีหลายลักษณะ มีทั้งบ้านเรือนเครื่องผูก และบ้านเรือนสับ เช่น ประวัติบ้านบางโป้งไม้โบราณ 200 ปี จากลำบอกเล่าของนาย สุมล ล้อมสมบัติ ได้เล่าให้ฟังว่า เป็นบ้านหลังแรกของในบางโป้ง ไม้ของชื่อ “คุณพระจันทร์สีประชิด” และกุฎีโบราณวัดมูลเหล็กตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

1.3 วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม

ผ้าทอภาคใต้แสดงอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละชุมชนมีการสืบสานศิลปหัตถกรรมทั้งวิธีการทอตลอดและสีสันทอผ้ามาหลายชั่วอายุคนด้วยวิธีการทอ เช่น วิธีการพัฒนาจากที่มีมือเป็นกึ่งกระตุก ทำให้สามารถทอผ้าได้เร็วขึ้นและได้ปริมาณมากขึ้นด้วยลวดลายที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน เช่น ลายลูกแก้ว ลายดอกพิกุล ลายราชวัตรโคม ลายตาสมุก เป็นต้น ด้วยสีสันทอซึ่งสีเหลืองมาจากขมิ้นแก่นขนุน สีครามจากต้นคราม สีอิฐได้มาจากสีของอิฐ เสียบมาทอให้ละเอียดสีแดงได้จากครั่ง สีนํ้าตาลไหม้ได้จากกับโดนด เป็นต้น นอกจากนั้นผ้าทอภาคใต้ยังสะท้อนวิถีชีวิตชุมชนในหลายด้าน เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม การแต่งงาน การบ่งบอกฐานะทางสังคมของกลุ่มทอผ้าสตรีบ้านพุมเรียงของนางหวันมะ นุ้ยหมิม

1.4 วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับยารักษาโรค

การแพทย์พื้นบ้านเป็นภูมิปัญญาที่ใช้ดูแลสุขภาพและรักษาโรคภัยของคนไทยมาช้านาน ซึ่งมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น ผสมผสานกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น การแพทย์แผนไทยประกอบด้วยองค์ความรู้ และภูมิปัญญาหลายด้านทั้งการนวด อบ ประคบ ซึ่งภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคก็เป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการสืบทอดมาจนปัจจุบัน ซึ่งแต่ละภูมิภาคก็มีลักษณะทางภูมิประเทศที่แตกต่างกันพืชสมุนไพรจึงมีความแตกต่างหลากหลายกันตามพื้นที่ ดังนั้นพืชสมุนไพรไทยมีบทบาทสำคัญอย่างหนึ่งในการรักษาโรคมานแต่ครั้งโบราณ การใช้สมุนไพรจึงมีวิวัฒนาการและพัฒนารองคความรู้มาอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้ที่สมุนไพรไทยจึงไม่ได้ใช้เพียงเพื่อรักษาความเจ็บป่วยเท่านั้น แต่มีคุณค่าต่อสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ เช่น นางย่อง จันทรวิมลและลูกสาวนางสาส์ จันทรวิมล เล่าให้ฟังว่า ยาสมุนไพร เมื่อก่อนเขาเลี้ยงกันไม่ใช่อย่างนี้โรคภัยไข้เจ็บกันน้อยการรักษาที่ใช้สมุนไพรเช่น “เด็กชัก” ใช้ “ขี้กลา” ใต้ถุนบ้านมาผสมกับยาทำให้เด็กหายป่วย กินผักตามฤดูกาล จาก “ผักกลายเป็นอาหาร จากอาหารกลายเป็นยาอายุวัฒนะ” และ นายเชาวรัตน์ หนูขุนนาง หมอพื้นบ้านเล่าให้ฟังว่า ตระกูลของผมเป็น “ครูหมอยา” ตั้งแต่สมัยทวดมีการต้มยาหมอ เรียกว่า หมอกลางบ้านมีคนมาให้ต้มยากันอย่างมากมาย สูตรยาของ ทวด ปู่และพ่อมาถึงผมก็รุ่นที่ 4 คือ ตำรายาโบราณ ยารีสีดวง แต่ก็ยังมียาอีกมากมายที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ คือ ยาลม ยาจุกเสียดแน่นท้องยาคลายเส้น เป็นต้น

ประเด็นที่ 2 ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ผลการวิจัยพบ 4 ประเด็น ดังนี้

2.1 ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับอาหาร

ภูมิปัญญาการจัดการตนเองไข่เค็มไชยาของนางบุญมี มณีรัตน์ อายุ 77 ปี เล่าให้ฟังว่า เมื่อไชยาเดิมอุดมสมบูรณ์มีการทำนาปลูกข้าวหรือเรียกได้ว่า “ในน้ำมีปลาในนามีข้าว” คนจีนชื่อ “นายจี แซ่ซึก” เป็นช่างทำสะพานเหล็กสร้างรถไฟสายใต้ตั้งแต่ชุมพรถึงสุราษฎร์ธานี สืบเชื้อสายจากชาวจีนกวางตุ้งเดินอยู่ปากน้ำอำเภอลงสวณได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตอนโรงทองอำเภอมืองไชยา สมัยนั้นคนจีนเก่งในการทำอาหารรับประทานอยู่แล้วเห็นไข่เปิดไชยา แดงมันอร่อย ก็คิดหาวิธีการว่าน่าจะนำไข่เปิดไชยามาทำเป็นอาหารเก็บไว้นาน ๆ และมีรสอร่อย

เดิมคนจีนและชาวไชยาใช้ไข่เป็ดดองกับน้ำเกลือแล้วทิ้งไว้ระยะหนึ่งจึงนำมาต้มกินกับข้าวต้ม แต่มีรสเค็มไม่อร่อยต่อมาไข่เป็ดไป “ฝังดินเค็มริมทะเลประมาณ 15 วัน” แล้วนำมาล้างตอกกินมีรสชาติดียิ่งขึ้นรับประทานกับข้าวต้มอร่อยมันแต่การทำไม่สะดวก นายจี แซ่ซิก ได้คิดค้นหาวิธีการทำไข่เค็มโดยใช้ดินเหนียวผสมเกลือปนในอัตราส่วนพอเหมาะ คลุกไข่เข้าเก็บไว้นานพอประมาณนำมาล้างแล้ว ขี้เกลือของดินเหนียวคือไม่เกาะไข่มากนักในระยะต่อมาได้ปรับปรุงหาวิธีการโดยใช้ “ดินปลวก” ทำแบบเค็มทำให้ผลดี ซึ่งพื้นที่ใกล้เคียงมาซื้อไข่เป็ดไปประกอบอาหาร ทอด ต้ม แล้วไข่เค็มขึ้นแดง มัน อร่อย เป็นที่พอใจของผู้บริโภค (บุญมี, 2561)

ภูมิปัญญาแกงปักใต้ นางนาฏญา คงนาค อายุ 52 ปี เล่าให้ฟังว่า อาหารพื้นบ้านภาคใต้มีรสชาติโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะภาษาปักษ์ใต้ว่า “ไม่ซี้ซี้เครื่อง” เครื่องปรุงต้องสดสะอาด แกงที่ขึ้นชื่อมากของปักษ์ใต้ คือ (1) แกงไตปลาหรือแกงพุงปลา ขั้นตอนการทำแกงไตปลาจะนำเครื่องแกงมาโขลกรวมกันให้ละเอียด แล้วใส่กะปิพอประมาณตำให้เข้ากัน เอามาปลาย่างฉีกเป็นชิ้นๆ โฉลกเข้าด้วยกันจากนั้นนำเอาพุงปลาผสมน้ำพอสมควรตั้งไฟให้เดือดต้องจนละลายจนหมด แล้วกรองกับกระชอนนำกากพุงปลาออกให้หมด นำกลับใส่หม้อตั้งไฟให้เดือดใส่เครื่องแกงที่โขลกลงไป ใส่ปลาย่างไปจนกว่าปรุงรสตามชอบ แล้วฉีกใบมะกรูดใส่แล้วยกหม้อลง แกงพุงปลานิยมรับประทานกับข้าวหรือขนมจีนเนื่องจากยังมีรสชาติเผ็ดและค่อนข้างเค็ม จึงต้องมีผักหนောอาจเป็นถั่วฝักยาว มะเขือ ยอดกระถิน สะตอ ลูกเนียง เม็ดเหริยง เป็นต้น (2) แกงเหลือง หรือ แกงส้ม ที่เรียก “แกงเหลือง” เนื่องมาจากแกงสีเหลืองเป็นอาหารรสเผ็ดจัดชนิดหนึ่งมีลักษณะเด่นคือ “เผ็ด เปรี้ยว เค็ม” แกงเหลืองเป็นอาหารรสจัดมากทางภาคใต้ สีเหลืองชัดเจนจากขมิ้นสดที่ช่วยแก้ท้องอืดได้ดี ขั้นตอนการทำแกงเหลืองจะนำเครื่องแกง มาโขลกรวมกันให้ละเอียด แล้วใส่กะปิพอประมาณตำให้เข้ากัน หั่นผักที่จะใช้เป็นชิ้นๆ ขนาดพอคำ จากนั้นตั้งน้ำบนเตาจนเดือด ใส่เครื่องแกงลงไปละลาย พอเดือดให้ใส่ปลาลงไปจนเดือด แล้วจากนั้นใส่ผักลงไป คนให้ทั่ว อย่าให้เนื้อปลาสุกจนละลาย พอเดือดได้ที่แล้วปรุงรสตามต้องการ (นาฏญา, 2561)

ภูมิปัญญาขนมจิ้งจอกโบราณของนางวรรณ พูนสวัสดิ์ อายุ 68 ปี เล่าให้ฟังว่า สมัยพระยาวชิรธรราช ในสกุล “ศรียาภัย” เจ้าเมืองไชยามาตั้งด่านข้าวที่เมืองโล๊ะ เพื่อนำข้าวจากบ้านท่าलोंมาตามลำคลองบ้านท่า มาเก็บไว้ที่ฉางข้าว แล้วส่งออกไปจำหน่ายทางคลองท่าฉาง ต่อมาจึงเรียกเมืองโล๊ะ ว่า “ท่าฉาง” คำว่าท่าฉาง มาจากคำว่า “ท่า” หมายถึง ท่าน้ำริมคลอง

ริมแม่น้ำ “ฉาง” หมายถึง ฉางข้าว ที่เก็บรวบรวมข้าวเพื่อจัดส่งเป็นส่วยหรืออากร ราษฎรจึงรวมเรียกพื้นที่แห่งนี้ว่า “ท่าฉาง”จนถึงปัจจุบัน ซึ่งขนมจิ้งโบริมของ ตำบลเสียด หนึ่งเดียวในอำเภอ ท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นขนมโบราณ ที่มีการทำกันมานานนับร้อยปี กรรมวิธีในการผลิตค่อนข้างยุ่งยากทั้งการแช่ข้าวเหนียว และการห่อที่ต้องใช้เทคนิคที่ไม่เหมือนใคร นั้นก็ต้องมีกรรมวิธีในการทำ คือ ต้องใช้น้ำซี้เถ้าหรือน้ำต่างจากงวดกวดต้นตาลโดนดมาแช่ข้าวเหนียวเสียก่อน จึงทำให้ข้าวเหนียวออกมามีสีส้มสวยงาม และเหนียวนุ่มรสชาติเป็นเอกลักษณ์ของตัวเองสำหรับการกินจิ้งโบริม ดังกล่าวสิ่งที่สำคัญที่สุด คือต้องกินกับน้ำตาลโดนดหรือน้ำตาลที่ทำจากต้นโดนดเท่านั้น จึงจะมีรสชาติอร่อย ไม่สามารถกินกับน้ำผึ้งรวงได้เพราะจะทำให้ขนมมีรสเปรี้ยวทันที ขนมจิ้งโบริมนิยมทำในช่วงประเพณีชักพระบก หรือวันวิสาขบูชา ช่วงขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 ถึงแรม 1 ค่ำเดือน 6 ประมาณเดือนพฤษภาคมของทุกปี เพื่อไปทำบุญที่วัดและแจกจ่ายชาวบ้านทั่วไปจนถึงปัจจุบัน (วรรณ, 2561)

ภูมิปัญญาข้าวยาสมุนไพรของนาง ละออ อินทร์พรหม อายุ 68 ปี เล่าให้ฟังว่า ข้าวยาเป็นอาหารพระราชวัง เกิดขึ้นสมัยราชอาณาจักรของพระยานคร ขณะนั้นเป็นช่วงเดือนถือศีลอด ปรากฏว่าหลายคนมีอาการปวดท้อง บ้างก็ท้องร่วง บ้างก็ท้องอืด เมื่อพระยานครทรงทราบ จึงสั่งให้หมอประจำราชวังคิดแก้ปัญหา 2 วันหลังจากนั้น หมอดังกล่าวก็บอกพระยานครว่าหลังจากนี้ทุกคนต้องมาละศีลอดพร้อมกัน และกินอาหารสูตรที่เขาคิดค้นขึ้นมา นั่นก็คือ ข้าวยานั่นเอง โดยสูตรข้าวยาดังเดิม ก็คือ ข้าวต้องมี 2 สี คือ สีดำและสีเหลือง ซึ่งสีดำใช้น้ำใบยอคัน หรือเตยหอมช่วยขับปัสสาวะ และบำรุงหัวใจ โดยเฉพาะข้าวกล้อง ซึ่งสมัยก่อนข้าวเปลือกนั้นเขาใช้วิธีตำ ฉะนั้นสารอาหารยังคงครบถ้วน ต่างกับสมัยนี้ที่ใช้วิธีการสีข้าว ทำให้สารอาหารต่างๆ หายเกือบหมด ส่วนข้าวสีเหลือง ใช้วัตถุดิบเป็นขมิ้น ซึ่งมีสรรพคุณ แก้ท้องอืด เพราะมีรสฝาดและสมานแผลภายใน ลำไส้ ด้วย สำหรับส่วนผสมของปลาป่น ความจริงสูตรดั้งเดิม จะมีกุ้งป่นผสมด้วย ซึ่งทั้งสองจะเป็นแหล่งโปรตีน ส่วนมะพร้าวคั่วมีสรรพคุณแก้ไข้ชื้อ ในส่วนของผักต่างๆ ที่โรยหน้าจะมีส่วนผสมหลักดังนี้ ใบมะม่วงหิมมะพานต์ มีรสฝาด ช่วยแก้ท้องร่วง จันทน์หอม หรือ ภาคใต้บ้านเราเรียก กะเสม ช่วยแก้ท้องอืด และเจริญอาหาร เพราะมีกลิ่นหอมชวนกินและบำรุงหัวใจด้วย นอกจากนี้ต้องมี ใบมะกรูด เป็นชนิดน้ำมันหอมระเหย แก้ปวดชื้อ แก้ท้องอืดด้วย และใบทำมัง มีรสขมหอม ช่วยแก้ท้องร่วง และเจริญอาหาร ในขณะเดียวกันต้องมีหอมแดงสดหั่นประกอบด้วย ซึ่งเรามักจะไม่เห็นแม่ค้าใส่ผัก โดยจะช่วยแก้

ไข้ และหิวว่าง ช่วยขับลม แก้ท้องอืด สุดท้ายคือ พริกไทยสด แก้ท้องอืด เช่นกัน ลืมไม่ได้ คือน้ำใบคูดุ จะประกอบด้วย น้ำตาลแว่น หอมแดง กระเทียม ข่า ตะไคร้ ขิง ยอดอ้อย ซึ่งมีกรดช่วยขับปัสสาวะ ซึ่งใบคูดุจะมีสรรพคุณ เป็นโปรตีน ไอโอดีน และแคลเซียมหลังจากที่ผู้คนในวังมาละศีลอดพร้อมกันแล้ว ปรากฏว่า อาการท้องอืด ท้องร่วงก็หายเป็นปลิดทิ้ง อย่างไรก็ตาม ส่วนต้นกำเนิดของการทำข้าวยาของนางละออง นั้นได้รับสืบทอดมาจากคุณแม่ของยายออ ที่ได้ทำการค้าขายของต่าง ๆ ตามตลาดที่เป็นลำคลอง สมัยนั้นใช้ลำคลองเป็นการคมนาคมค้าขาย คุณแม่ของยายออก็ได้ขายข้าวยาโบราณและก็ขายพืช ผัก ต่าง ๆ ในตลาดน้ำแห่งนี้มีการทำคืดสูตรข้าวที่เปลี่ยนแปลงจากสูตรต้นตำรับเดิมไม่มากนัก เอาตามพืชผักที่หาได้ในท้องถิ่นยุคนั้นจนสืบทอดมาจนถึงรุ่นยายออจนในปัจจุบันนี้ (ละออง, 2561)

และภูมิปัญญาขนมแห่งต้มลูกโยมโบราณของนางประนอม ฤกษ์เกษตร อายุ 72 ปี เล่าให้ฟังว่า ขนมต้มใบพ้อ (ข้าวต้มลูกโยน) หรือที่เรียกกันว่า “ขนมต้ม” หรือ “แทงต้ม” เป็นข้าวต้มลูกโยนชนิดหนึ่งที่ทำในเทศกาลบุญชักพระของชาวใต้ และยังเป็นขนมที่ใช้ในงานประเพณีหลายๆ งานในท้องถิ่นภาคใต้ ใช้กันเป็นหลัก คือ ในงานบุญออกพรรษา การตักบาตรเทโว งานชักพระ งานเดือนสิบ และงานบวช ซึ่งการทำขนมต้มใบพ้อ มีสำนวนที่ท่องติดมากันว่า “เขาพร้อมตอก ออกพร้อมต้ม” ซึ่งพระเทพพิพัฒนาภรณ์อดีตเจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่มีการสืบสานประเพณีการทำขนมแห่งต้มลูกโยน ณ วัดท่าไทร ขนมต้มทำจากข้าวเหนียว เป็นข้าวเหนียวขาวหรือข้าวเหนียวดำก็ได้ ผัดกับหัวกะทิให้พอสุก แล้วห่อด้วยใบกะพ้อเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมคล้ายกระจับจจะเหลือก้านใบทำเป็นหางไว้สำหรับหยิบหรือ โยนใส่เรือพนมพระ ตามลักษณะของข้าวต้มลูกโยน แล้วเอาไปต้ม หรือนึ่งให้สุก ทานเป็นของหวานที่ทั้งอร่อยและอิ่มท้องด้วยต้นกะพ้อ หรือที่คนใต้เรียกว่าต้นพ้อนี้ ใบอ่อนใช้ห่อขนมต้ม ที่อ่อนมากๆ ทำแกงเลียง แกงส้ม หรือทำผัดน้ำพริกได้ ใบแก่เอามาทำเครื่องจักสาน เสื้อ พัด ลูกกะพ้อเป็นยาระบาย ลำต้นเอามาทำเสารั้วได้อีกด้วยการทำต้มใบพ้อ เริ่มต้นด้วยการเตรียมใบพ้อ มาเตรียมล่วงหน้าไว้ก่อนประมาณ 2-3 วัน แล้วเอาคืดออก รีดให้พอเรียบ ตัดแต่งให้เสมอกัน แล้วม้วนไว้หรือห่อขึ้นรูปสามเหลี่ยมไว้แช่ข้าวเหนียวเชียวประมาณ 1 ชั่วโมง แต่ถ้าใช้ข้าวเหนียวดำต้องแช่น้ำมากกว่า 2 ชั่วโมงคั้นกะทิ โดยใช้มะพร้าวขูดน้ำหนักเท่ากับข้าวเหนียว คั้นด้วยน้ำอุ่นให้ได้น้ำกะทิหนักเท่าข้าวเหนียว ผัดข้าวเหนียวกับน้ำกะทิ เติมน้ำตาลลงไปผัด ผัดจนน้ำงวดเติมน้ำตาล ให้ออกรสหวาน มัน เค็ม เติมน้ำตาลหรือถั่วขาวต้มสุก ผัดให้แห้งพอหยิบข้าว

เหนียวได้ ยกลงพักให้เย็น ห่อด้วยใบป้อที่เตรียมไว้เป็นรูปกรวยสามเหลี่ยมนำไปต้ม หรือนึ่งให้สุกก็ใช้ได้แล้ว (ประนอม, 2561)

2.2 ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

นายสมล ล้อมสมบัติ อายุ 58 ปี เล่าประวัติบ้าน 200 กว่าปี เป็นบ้านหลังแรกของในบางใบไม้ ซึ่งในสมัยนั้นได้มีกัน 5 คน คือ เจ้าเมืองและลูกน้องที่ติดตามมากัน ซึ่งตามประมวลหลักฐานของบ้านหลังเมื่อ พ.ศ. 2312 เจ้าพระยากรุงธนบุรียกทัพเรือมาตีเจ้าพระยา นครศรีธรรมราชแตก เจ้าเมืองนครยอแพจึงถูกนำตัวให้มารับราชการที่กรุงธนบุรี สวณแม่ทัพ นายกองที่ยอม วางอาวุธก็ให้รับราชการต่อไป ส่วนที่ไม่ยอมวางอาวุธก็แตกทัพหนีมีโทษราชทัณฑ์ถูกประหารชีวิต 7 ชั่วโมง “คุณพระจันทร์สีประชิด” ผู้หนึ่ง ที่ไม่ยอมวางอาวุธแล้วพอตกลงกลางคืนก็สั่งให้ทหารหนีเอาตัวรอด เลยได้สั่งให้ “ขุนดาบทะเลวงฟัน”(ต้นตระกูลผม) ทหารกองหน้าคนสนิทไปปรับครอบครัวลงเรือหนีในคืนนั้น มุ่งหน้าออกทะเลพร้อมกับครอบครัวกับลูกสาว 7 คน และคนติดตามจำนวนหนึ่ง พร้อมทหารคูใจอีกไม่กี่คน เลียบชายฝั่งทะเลมาเรื่อยจากนครศรีธรรมราช สิชล ขนอม ดอนสัก จนมาถึงอ่าวบ้านดอน แล้วเข้ามาในคลองเล็ก ๆ ซึ่งเป็นป่าไม้ไม่มีผู้คนก็วิ่งเรือแล้วสำรวจเรื่อย ๆ จนกระทั่งมาหยุดจอด เรืออยู่ที่คลองเล็ก ๆ เหมาะแก่การ มาหากิน จึงได้ให้ผู้ติดตามมาขึ้นบกสร้างบ้านเรือนกันที่นี่ จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “หมู่บ้านใหญ่” ปัจจุบันเป็นของ “คุณเนก” รับมรดกในฐานะทายาทนั่นเอง (สมล, 2561) ส่วนพระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัยวัดมูลเหล็กอำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เล่าให้ฟังว่า เรือนพื้นถิ่นเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สะท้อนวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยผ่านยุคผ่านสมัยโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางอันเป็นเอกลักษณ์ของผู้คนในแต่ละพื้นที่ที่มีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันเหตุที่ต่างกันนั้นก็เนื่องมาจากชุมชนเปรียบเสมือนองค์กรที่มีชีวิตระบบหนึ่งมีความสัมพันธ์ขององค์ประกอบอันหลากหลายทั้งระบบธรรมชาติสิ่งมีชีวิตทั้งหลายซึ่งรวมถึงมนุษย์แต่ละองค์ประกอบในระบบมีการบวนการสร้างตนเองในวิถีดำเนินของตนและมีความเชื่อมโยงระหว่างกันอย่างมีรูปแบบที่เกื้อกูลกันสถาปัตยกรรมในแต่ละท้องถิ่นเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาอันสั่งสมสืบสานมาเป็นเวลานานมีความใกล้ชิดกับมนุษย์เนื่องจากมนุษย์ผู้สร้างสถาปัตยกรรมสอดแทรกแนวคิดการก่อสร้างก่อสร้างเรือนขึ้นในบริบทของตนกล่าวได้ว่าเรือนพื้นถิ่นเป็นสถาปัตยกรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาในการสร้างและล้อมในการสร้างที่อยู่อาศัยการแนวคิดของกลุ่มชนนั้น ๆ ซึ่งแนวคิดก็เกิดขึ้น

จากภูมิปัญญาในการเรียนรู้บริบททางสังคมและระบบชนชาตินั้นเอง (พระครูสุกิตติธรรมคุณ, 2561)

2.3 ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม

นางหวันมะ นัยหมีม กลุ่มทอผ้าสตรีบ้านพุมเรียง ได้เล่าให้ฟังว่า ผ้าพุมเรียงมาจากกลันตัน ตรังกานู ซึ่งโดยส่วนใหญ่ชาวมุสลิมผู้หญิงทอผ้าผู้ชายเอาทะเลหาปลา ซึ่งร้านนี้ทอผ้ามาราวเกือบ 70 ปีแล้ว เพราะทอผ้าตั้งแต่อายุ 17 ปี ซึ่งลักษณะการแต่งกายชาวภาคใต้ใช้ผ้าหลายรูปแบบทั้งผ้าฝ้าย ผ้าแพร ผ้าเขียนลายเทียน ผ้ามัดย้อม หลังจากการรับอิทธิพลของมาเลเซียอินโดนีเซียชาวไทยมุสลิมภาคใต้นิยมนุ่งโสร่งลายตารางแบบชาวบางกอก ส่วนชาวไชยาเมื่อเอกลักษณ์เฉพาะเป็นของตนเองใช้ผ้าทอพุมเรียงเป็นผ้าที่ทอจากอำเภอไชยาจังหวัดสุราษฎร์ธานีปัจจุบันผู้ทอส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมนิยมใช้เส้นฝ้ายล้วน แต่อาจผสมเส้นไหมบ้าง เส้นไหมไชยามีคุณภาพดีที่สุด ใช้ด้ายสีล้วนจึงทำให้สีดูสดช่วยขัดลายเชิงให้เด่นขึ้นลักษณะลวดลายเลียนแบบธรรมชาติ เช่น ดอกพิกุล ดอกบัว ดอกมะลิ ลายก้านแย่ง เป็นต้น (หวันมะ, 2561)

2.4 ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับยารักษาโรค

นางย่อง จันทรวิมล อายุ 89 ปี และลูกสาว นางสาว สาลี อายุ 62 ปี จันทรวิมล ได้เล่าให้ฟังว่า เรื่องยาสมุนไพร เช่น “เด็กชักกระตุก” ใช้ “ขี้กลา” ที่ได้ถนุบ้านมาผสมกับยาลูกกลอน ทำให้เด็กหายได้ แต่ยายจำไม่ได้แล้วว่ายาสมุนไพรอะไร สมุนไพรมากมายไม่ต้องปลูกขึ้นเองตามธรรมชาติ เอามาต้มยาหม้อกิน สามวันเจ็ดวันก็หาย ตอนนี้อายุ 89 ปีแล้วไม่เคยเป็นโรคอะไรแต่ต้อง “กินผักตามฤดูกาล” จากผักกลายเป็นอาหาร จากอาหารกลายเป็นยา อายุวัฒนะ (ย่อง, 2561) และนายเชาวรัตน์ หนูขุนนาง อาชีพหมอฟันบ้าน ได้เล่าให้ฟังว่า ตระกูลของผมเป็น “ครูหมอ” ตั้งแต่สมัยทวดมีการตำยาหมอ เรียกว่า “หมอล่างบ้าน” มีคนมาให้ตำกันอย่างมากมาย ซึ่งพ่อเล่าให้ฟังว่า พ่อก็ได้ตำรายาจากปู่ซึ่งเป็นหมอชาวบ้านที่ตำยาเหมือนกันสิ่งที่สืบทอด “ยาริดสีดวง” เป็นยาที่สืบทอดตั้งแต่บรรพบุรุษ คือ ทวด ปู่ พ่อ และผมก็รุ่นที่ 4 ซึ่งเป็นยาที่มีพูดต่อ ๆ กันมาโดยการจำจากรุ่นสู่รุ่นและหาความรู้เพิ่มเติมจากวิชาชีพสาขาการแพทย์แผนไทย หลักสูตรวิชาแพทย์แผนไทย สาขาเภสัชกรรม ซึ่งตอนนี้ได้ทำยาสมุนไพรต้นสกุล ขึ้นมา คือ ยาแผนโบราณ แก้วริดสีดวง 32 จำพวก แก้วลม 32 จำพวก แก้ว

ระดูขาว หรือระดูขัด เดินไม่สะดวก แก่เจ็บแหว เช็ดล้าง คลายเส้น ซาตามเท้า หน้ามือตาลาย หัวใจสั่น ขำระเมื่อมันในลำไส้ ถ่ายลม ทำให้อนหลับ ลดไขมันตามสภาพถ่ายคล่อง คือให้น้ำเพชรสังฆาต 1 ข้อนิ้วมือของผู้ป่วย ห่อด้วยกล้วย หรือ แตงกวา หรือมะขามเปียก เพื่อป้องกันไม่ให้ระคายคอ รับประทานทุกวัน หรือ นำมาทำเป็นลูกกลอน โดยนำเพชรสังฆาตมาบดละเอียด ผสมกับเนื้อมะขามเปียก เพื่อให้ความเปรี้ยวฆ่าฤทธิ์ความดันของเพชรสังฆาตรับประทานหรือนำเถาเพชรสังฆาตสดมาขูดเป็นม้วน ประมาณ 1 กำมือ ต้มกับน้ำ 1 ลิตร ประมาณ 1 ชั่วโมง หรือจนกว่าสีจะออก อาจปรุงรสด้วยน้ำผึ้ง รับประทานเป็นประจำจะช่วยรักษาริดสีดวงและช่วยบำรุงกระดูก (เชาวรัตน์, 2561)

ประเด็นที่ 3 ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบ 4 ประเด็น ดังนี้

3.1 ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับอาหาร

การดำรงชีพของชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นที่ตั้งของเมืองเก่าเป็นศูนย์กลางของเมืองศรีวิชัย มีหลักฐานแสดงถึงการตั้งรกรากและเส้นทางสายไหมในอดีต พื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีที่มีความเจริญขึ้นจนเป็นอาณาจักร ศรีวิชัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-18 (อมรา, 2561) เป็นทั้งแหล่งเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมต่าง ๆ รวมไปถึงวิถีชีวิตการกิน เป็นวิธีการถ่ายทอดโดยใช้การเล่า ขับร้องหรือสวด เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกรักคิด ระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นสืบต่อ ๆ กันมา พบมากได้แก่ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก วรรณกรรมท้องถิ่น (ชวน, 2561) มีความสำคัญและคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น คือ ช่วยอธิบายความเป็นมาของชุมชน และเผ่าพันธุ์ของชาวเมืองสุราษฎร์ธานีและชุมชนใกล้เคียง สะท้อนความเป็นมาของสังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น เป็นเครื่องอบรมสั่งสอนจริยธรรมของคนในชุมชน เมืองบ้านดอน นครโบราณยังมีหลักฐานการจารึกอีกด้วยว่า เดิมเมืองบ้านดอนยังไม่มี มีแต่เมืองท่าทองหรือเมืองกาญจนดิษฐ์ อีกด้านหนึ่งเป็นเมืองไชยาต่อมา “สมเด็จพระยาบรมมหาราชบุรุษ” มาต่อเรือรบที่ตำบลบ้านดอนในท้องที่ของอำเภอเมืองกาญจนดิษฐ์ ในการต่อเรือเป็นงานใหญ่เช่นนี้ก็เป็นธรรมดาที่ต้องมีคนทำงานมาอยู่อาศัยประชุมกันเป็นจำนวนมาก (อนันต์, 2561) จึงต้องมีการค้าขายข้าวปลาอาหารและปลูกบ้านเรือนอยู่ในตำบลบ้านดอนจึงกลายเป็นเมืองในเวลาต่อมาจึงถูกเรียกว่า “เมืองบ้านดอน” ในปัจจุบัน

3.2 ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

แดนแถบแหลมมลายูตอนเหนือเมื่อประมาณ 2,000 -3,000 ปีล่วงมาแล้วเราจะมีคนป่าพวกนิโกรโต เป็นเจ้าของถิ่นเดิมแล้วยังมีคนมาเลย์ มอญ เขมร และไทยอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานจับจองแหล่งความอุดมสมบูรณ์ตามที่ราบชายทะเลท่ามาหากินกระจัดกระจายกันอยู่เป็นแห่งๆ และคนไทยยุคนั้นก็คือ บรรพบุรุษของคนไทยภาคใต้ในยุคนี้นี้ (ทศพล, 2561) คนไทยพวกแรกที่อพยพลงมาในแผ่นดินไทยทุกวันนี้ ที่สามารถเดินทางมาเป็นระยะไกลที่สุดการดำรงชีวิตของคนไทยภาคใต้ในสมัยโบราณก่อนที่จะได้รับอารยธรรมจากอินเดีย จีน อาหารับมลายู ยุโรปตะวันตกก็ได้เดินทางเข้ามาติดต่อกับชายในภูมิภาคนี้แต่ไม่ได้ทิ้งร่องรอยอิทธิพลทางวัฒนธรรมไว้มากเหมือนอินเดียที่ตั้งรกรากกลุ่มชนขนาดเล็ก ๆ กระจายเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ซึ่งปรากฏตามรอยอารยธรรมศรีวิชัยว่า คาบสมุทรมลายูสมัยก่อนยังมี ชื่อว่า “ตะโกลา” ซึ่งมีปรากฏในแผนที่โลกในเมืองไทย คือ ตะโกลา ซึ่งยึดว่าคนได้มีมาก่อนแล้วมีการเชื่อม ตะกั่วป่าและตะโกลา มายังบ้านเราเขียนไว้เมืองๆ หนึ่งในอ่าวบ้านดอน ว่า Kokkonogara ซึ่งแปลว่าโคกนคร “นคร” (ครองชัย, 2561) นี่เป็น นครแรกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อยู่ตรงที่อ่าวบ้านดอน นี่คือหลักฐานความเจริญ ของการเดินทางคาบสมุทรมลายูในยุคๆ แรกเมื่อมาจอดแล้วก็ต้องหาทางไปให้ที่ที่สุด ทางป่า ทางน้ำทางบก ที่มีเส้นทางที่เชื่อมกันเช่นเขาศกกับตะกั่วป่ามีการเชื่อมกัน (ทศพล, 2561) ตอบโจทย์ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคแม้กระทั่งการเกษตรตามเส้นทางการสัญจรเชื่อมโยง แต่ละเมืองอย่างชัดเจน

3.3 ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม

ประวัติศาสตร์ของการทอผ้าจากเส้นใยและการค้าขายตามเส้นทางสายไหมอันเลื่องลือ คนเอเชียก็พยายามที่จะเรียนรู้จากนั้นการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมจึงได้แพร่หลายไปยังประเทศเกาหลี ญี่ปุ่น ประเทศในคาบสมุทรมลายูอินโดจีนและอินเดีย ซึ่งมาค้าขายบริเวณ “อ่าวบ้านดอน” ในอดีตเป็นแห่งรวมอารยธรรมโบราณที่สืบทอดยาวนานนับพันปี (ธีรพันธุ์, 2561) เดิมดินแดนประวัติศาสตร์ที่เคยผดความยิ่งใหญ่จนถูกขนาบเป็นศูนย์รวมเป็นศูนย์กลางอาณาจักรศรีวิชัยอาณาจักรอัครสถานในอุษาคเนย์ที่ทรงอิทธิพลที่สุดในทะเลจีนใต้หลักฐานทางโบราณคดีที่บ่งชี้ว่าบริเวณรอบอ่าวบ้านดอน (อนุรัตน์, 2561) คือ เส้นทางสัญจรทางการค้าและเป็นท่าเรือรับส่งสินค้าแห่งสำคัญอันถือเป็นจุดนัดพบของพ่อค้าวาณิชทั้งหลายอย่า 2 ชักโลกที่ต่างมุ่งมาดปรารถนาจะเดินทางมาค้าขายโดยพ่อค้าชาวจีนได้นำเครื่องกระเบื้องต่าง ๆ

บรรทุกส่งเรือสำเภาล่องผ่าน “แหลมญวน” เข้าสู่เมืองไซยาเพื่อจะมายังอ่าวบ้านดอนส่วนพ่อค้า “ชาวอินเดียและเปอร์เซีย” จะล่องเรือสินค้าผ่านมหาสมุทรอินเดียมาขึ้นฝั่งที่เมือง “ตะกั่วป่า” (สานิตย์, 2561) จากนั้นเดินข้ามสันปันน้ำแล้วล่องเรือต่อมาทำให้น้ำตาปี โดยมีจุดหมายที่อ่าวบ้านดอนเช่นกันแล้วมีการขยับขยายเติบโตเรื่อย ๆ จนกลายเป็นอาณาจักรขึ้นมา ซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาวัฒนธรรมต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำตาปีอย่างมากมายที่เห็นเชิงประจักษ์ในทุกวันนี้

3.4 ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับยารักษาโรค

มนุษย์เรารู้จักใช้สมุนไพรในด้านการบำบัดรักษาโรคนานหลายพันปี เริ่มตั้งแต่ยุคหินแอนเดอร์ทัล ในประเทศอิตาลีพบหลักฐานมีการใช้สมุนไพรจากการขุดค้นหลุมฝังศพ เม็กซิโกพบว่าชาวอินเดียนแดงรู้จักใช้ต้นตะบองเพชร เป็นยาฆ่าเชื้อและรักษาบาดแผลและต่อมาชาวบาบิโลเนียนได้ใช้สมุนไพรเพิ่มเติมจากชาวซูเมเรียน ได้แก่ ใบมะขามแขก หญ้าฝรั่ง ลูกผักชี อบเชย และกระเทียม ในยุคต่อมาอียิปต์โบราณมีตำราสมุนไพรที่เก่าแก่เมื่อ 1,600 ปี ก่อนคริสตศักราช (ครองชัย, 2561) โดยใช้รูปแบบในการเตรียมยาในสมัยนั้น ได้แก่ การต้ม การชง ทำเป็นผง กลั่น เป็นเม็ด ทำเป็นยาพอก เป็นขี้ผึ้ง หลังจากสมุนไพรได้เจริญรุ่งเรืองในอียิปต์ก็ได้มีการสืบทอดกันมาทั้งในแถบยุโรปและแอฟริกา เอเชีย ตามบันทึกประวัติศาสตร์ พบว่า มีการใช้สมุนไพรที่อินเดียก่อน แล้วสืบทอดมาที่จีน มะละกา และประเทศไทย (ชวน, 2561) จนพัฒนาเป็นภูมิปัญญาเพื่อการรักษาโรคที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละประเทศที่มีการค้าขายติดต่อตามเส้นทางการสัญจรเชื่อมโยงแต่ละเมืองทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (อมรา, 2561) ระหว่างการพูดคุยซึ่งเป็นสายสัมพันธ์ของการสืบทอดการใช้ยาสมุนไพรในด้านการบำบัดรักษาโรคมารั้งปัจจุบัน

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “วิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. วิถีชีวิตของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า แนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ที่มีความจำเป็นในการดำเนินชีวิต อันได้แก่ อาหารการกินที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ได้สอดแทรกภูมิปัญญาของการดำเนินชีวิตที่ซ่อนอยู่

ภายใต้ปัจจัย 4 ในตามวิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำตาปีซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักในพื้นที่ อำเภอยะหา อำเภอยะรัง อำเภอยะนิง อำเภอยะนิง อำเภอยะนิง อำเภอยะนิง เป็นต้น ทำให้เกิดบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีพทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกร่วมกัน ระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นสืบต่อ ๆ กันมาที่มีความสำคัญและคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น สะท้อนความเป็นมาของสังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น เป็นเครื่องอบรมสั่งสอนจริยธรรมของคนในชุมชน เป็นแหล่งบันทึกข้อมูลด้านประเพณี สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ มีการเชื่อมโยงวิถีชีวิตภูมิปัญญากับอารยธรรมศรีวิชัยโดยผ่านการกระจายวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาวัฒนธรรมต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำตาปีอย่างมากมายที่เห็นเชิงประจักษ์ในทุกวันนี้ เป็นอย่างนี้ เพราะว่า เข้ามาค้าขายของ อินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ และจีน ได้พาวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้นมาด้วย มีการเชื่อมโยงวิถีชีวิตภูมิปัญญากับอารยธรรมศรีวิชัยโดยผ่านการกระจายวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในเรื่องของอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัย ซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาวัฒนธรรมต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำตาปีอย่างมากมายที่เห็นเชิงประจักษ์ในทุกวันนี้ สอดคล้องกับรายงานวิจัยของณรงค์ บุญสวยขวัญ (ณรงค์ บุญสวยขวัญ, 2545) ได้ศึกษาวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่อง มาจากการพัฒนาของรัฐในระยะแผนพัฒนา ฉบับที่ 1-8 วิถีชีวิตชาวลุ่มน้ำปากพนังจึงมีความผูกพันกับสายน้ำมาตั้งแต่อดีต ทั้งการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการสัญจรไปมา ส่งผลให้พื้นที่ในส่วนที่ติดแม่น้ำลำคลองมีกิจกรรมการใช้เรือในลักษณะต่าง ๆ ดังนั้นวิถีชีวิตชาวลุ่มน้ำปากพนังจึงมีความผูกพันกับสายน้ำมาตั้งแต่อดีต ทั้งการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการสัญจรไปมา ส่งผลให้พื้นที่ในส่วนที่ติดแม่น้ำลำคลองมีกิจกรรมการใช้เรือในลักษณะต่าง ๆ เช่น ใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพการประมง ซึ่งมีทั้งเรือตักเก เรืออวนลาก เรืออวนรุน และเรือประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก การใช้เรือเพื่อการรับส่งสินค้า การใช้เรือเป็นพาหนะเพื่อการสัญจรไปมาหาสู่กัน รวมทั้งการใช้เรือที่ใช้สำหรับกิจกรรมทางศาสนา คือการลากพระในช่วงเทศกาลออกพรรษา (เดือน 11) หรือแม้กระทั่งการใช้เรือเพียวเพื่อการแข่งขันประจำปีของชาวลุ่มน้ำปากพนัง เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า องค์ความรู้ความสามารถและทักษะซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรสรปรุงแต่ง พัฒนา ถ่ายทอดสืบต่อ ๆ กันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับ

สภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาของคนในกลุ่มแม่น้ำตาปีที่เกี่ยวข้องกับการยังชีพและการสร้างรายได้ซึ่งอาศัยทักษะและเทคนิคที่ถูกคิดค้นขึ้นตั้งแต่การเลือกสรร คัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติในท้องถิ่นมาเป็นวัตถุดิบและมีวิธีปรุงที่ใช้ฐานภูมิปัญญาผ่านกระบวนการสืบทอดต่อกันมาในชุมชนภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้านท้องถิ่นปักษ์ใต้ ด้วยวิธีการที่บรรพบุรุษได้ทดลองคัดเลือก และผสมผสานไว้อย่างเหมาะสมและลงตัว สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลานาน มีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของบุคคลที่เกิดจากการเรียนรู้การคิดค้น ดัดแปลงและพัฒนาจนได้วิธีการได้สูตรเฉพาะ หรือมีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของชุมชนซึ่งเกิดจากการสั่งสมสื่อสารอยู่ในวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือชุมชนโดยมีชุมชนเป็นเจ้าของจนเกิดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นปักษ์ใต้ในปัจจุบัน เป็นอย่างนี้เพราะว่า ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการยังชีพและการสร้างรายได้ซึ่งอาศัยทักษะและเทคนิคที่ถูกคิดค้นขึ้นตั้งแต่การเลือกสรร คัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติในท้องถิ่นมาเป็นวัตถุดิบและมีวิธีปรุงที่ใช้ฐานภูมิปัญญาที่มีอยู่กับบุคคลผ่านกระบวนการสืบทอดต่อกันมาในชุมชนมีลักษณะเป็น ภูมิปัญญาของบุคคลที่เกิดจากการเรียนรู้การคิดค้น ดัดแปลงและพัฒนาจนได้วิธีการได้สูตรเฉพาะหรือมีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของชุมชนซึ่งเกิดจากการสั่งสมสื่อสารอยู่ในวัฒนธรรมท้องถิ่น จนเกิดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนซึ่งสอดคล้องกับรายงานวิจัยของพรจิตร ชูชื่น (พรจิตร ชูชื่นและคณะ, 2557) ได้ศึกษาการศึกษารูปแบบและการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอดภูมิปัญญามโนราห์ ชุมชนบ้านคลองเสียว เทศบาลตำบลเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ ได้ถูกกระบวนการภูมิปัญญาที่ผ่านการออกแบบทดลองปฏิบัติการ โดยการจัดเวทีความร่วมมือในการสืบทอดภูมิปัญญามโนราห์อย่างมีส่วนร่วมระหว่างเยาวชน ครูภูมิปัญญาและองค์กรท้องถิ่น การทดลองปฏิบัติการเพื่อสืบทอดภูมิปัญญามโนราห์บ้านคลองเสียว ทำให้เกิดความร่วมมือในการสืบทอดภูมิของมโนราห์อย่างมีส่วนร่วมระหว่างเยาวชน ครูภูมิปัญญา และองค์กรท้องถิ่น การทดลองปฏิบัติการเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาตามรูปแบบกระบวนการที่ค้นพบ และสอดคล้องกับมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2550) วิจัยเรื่อง การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารพื้นบ้าน ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้านท้องถิ่นใต้ เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการยังชีพ และการสร้างรายได้ ซึ่งอาศัยทักษะและเทคนิคที่ถูกคิดค้นขึ้น ตั้งแต่การเลือกสรร คัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติในท้องถิ่นมาเป็นวัตถุดิบและมีวิธีปรุงที่ใช้ฐานภูมิปัญญาที่มีอยู่กับบุคคลหลักหรือผ่านการสืบทอด

ต่อกันมาในชุมชน “ภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้าน” ท้องถิ่นได้มีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของบุคคล ที่เกิดจากการเรียนรู้ การคิดค้น ดัดแปลง และพัฒนา จนได้วิธีการและได้สูตรเฉพาะ

3. วิเคราะห์ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า เป็นที่ตั้งของเมืองเก่า เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 13-18 โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องยืนยันความรุ่งเรืองในอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้ภาคใต้มีความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียอาคเนย์มาโดยตลอด เช่น คำขายกับจีน ได้แก่ ไข่มุก เครื่องแก้ว น้ำหอม อัญมณี นอแรด มีการติดต่อกับอินเดียมีการเผยแผ่ศาสนาพุทธและพราหมณ์ซึ่งมีอิทธิพลทางด้านศิลปะเป็นอย่างมาก รวมทั้ง วรรณคดี ความเชื่อ ประเพณี และกฎหมาย จากนั้น มีการค้าเครื่องเทศชาวเปอร์เซียและชาวอาหรับได้ขยายสู่แหลมมลายู ทำให้ชาวพื้นเมืองภาคใต้ มีประวัติศาสตร์แห่งเมืองบ้านดอน นครโบราณที่มีคนมาอยู่อาศัยประชุมกันเป็นจำนวนมาก จึงต้องมีการค้าขาย ข้าวปลาอาหารและปลูกเคสสถานอยู่ในตำบลบ้านดอนจึงกลายเป็นเมืองในเวลาต่อมาจึงถูกเรียกว่า “เมืองบ้านดอน” นครประวัติศาสตร์ที่ในปัจจุบันคือที่ตั้งของจังหวัดสุราษฎร์ธานีนั่นเอง เป็นอย่างนี้เพราะ แหล่งเศรษฐกิจแหล่งประวัติศาสตร์ และแหล่งวัฒนธรรม วิธีการถ่ายทอดโดยใช้การเล่า ขับร้องหรือสวด เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกนึกคิด ระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นสืบทอด ๆ กันมาทำให้เกิดการเชื่อมโยงของวิถีชีวิต วัฒนธรรมแล้วมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนมาถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องรายงานวิจัยของสิปปนนท์ นวลละอองและปิยดา สุนทรปิยะพันธ์ (สิปปนนท์ นวลละออง และปิยดา สุนทรปิยะพันธ์, 2561) เรื่อง วิถีทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมศรีวิชัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมบนคาบสมุทรภาคใต้ของไทย “วัฒนธรรมศรีวิชัย” นั้นจัดเป็น “วัฒนธรรมร่วมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” เนื่องจากการเชื่อมโยงหลักฐานและร่องรอยต่าง ๆ ที่ค้นพบโดยนักโบราณคดีและข้อมูลการบันทึกต่าง ๆ มากมายทั้งในและนอกประเทศเกี่ยวกับของอิทธิพลศรีวิชัย เช่น หลักฐานจากกรมศิลปากร บันทึกจากอินเดีย ศรีลังกา อาหรับ เปอร์เซีย จีน อินโดนีเซีย มาเลเซีย กัมพูชา และจีน เป็นต้น นอกจากนี้ การวิเคราะห์หลักฐานนักนักประวัติศาสตร์ที่สำคัญ อาทิเช่น หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุวัฒน์ รัชนี ท่านพุทธทาส ภิกขุอาจารย์ธรรมทาส และพล.ต.ท.สรรเพชญ ธรรมาธิกุล รวมถึงท่านควอริส เวลล์ ที่ได้พบโดยเฉพาะบริเวณเส้นทางข้ามทวีปตะกั่วป่า-อ่าวบ้านดอน และคนศรีวิชัยมีความเหนียวแน่นในสังคมวัฒนธรรมและการใช้ชีวิตในวิถีพุทธ ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

จำนวนมากแสดงให้เห็นว่ามีคนอาศัยอยู่ในตอนเหนือและตอนกลางของคาบสมุทรมลายูตั้งแต่มยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะการปรากฏอยู่ของการตั้งอยู่ของคนไทยในภาคใต้ รวมถึงวัฒนธรรมและความเชื่อของคนที่นี่มีลักษณะกลมกลืนระหว่างวัฒนธรรมอินเดียและวัฒนธรรมไสลентรอย่างมาก ดังแสดงให้เห็นจากวิถีชีวิตด้านต่าง ๆ อาทิเช่น ที่อยู่อาศัย ประเพณี ภาษา ศิลปะท้องถิ่น ความเชื่อ อาชีพ การแต่งกาย และอาหารตัวอย่างเช่น วัฒนธรรมการแห่ผ้าขึ้นธาตุ มโนราห์ หนังตะลุง และอาหารของภาคใต้ เป็นต้น หรือวิถีแบบพุทธศาสนาแบบมหายานที่นับถือพระโพธิสัตว์เป็นอย่างมาก ซึ่งสามารถพบได้บริเวณภาคใต้ของไทย โดยเฉพาะรอบอ่าวบ้านดอน ดังเช่นที่สวนโมกขพลารามนั้นแสดงถึงการผสมผสานกันอย่างสมดุลระหว่างวัฒนธรรมภายนอกกับวัฒนธรรมท้องถิ่นผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและทำการสำรวจพื้นที่จริง นอกจากนี้ไปสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ปราชญ์ชาวบ้าน และคนในพื้นที่ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งจะเห็นได้ว่าการสำรวจหลักฐานรอบอ่าวบ้านดอนมีความสำคัญต่อการศึกษาและการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และอิทธิพลวัฒนธรรมศรีวิชัยอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามมรดกที่ซ่อนอยู่ในภูมิวัฒนธรรมของศรีวิชัยนั้นมีมากมายไม่ว่าจะเป็นมรดกที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ตัวอย่างเช่น วิธีการดำเนินชีวิตของคนศรีวิชัย ได้แก่ อาหาร การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ประเพณีภาษา เช่น การสื่อสาร นิทาน บทประพันธ์ เป็นต้น อาชีพ ความเชื่อ ศิลปะท้องถิ่น หรือแม้แต่แหล่งโบราณสถานและภูมิทัศน์วัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบันนี้ก็ตามและจากข้อมูลและหลักฐานที่ได้สามารถนำไปสู่การตีความวิถีวัฒนธรรมศรีวิชัยทั้งที่เป็นมรดกที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์จากการสร้างนวัตกรรมด้านการท่องเที่ยวได้อย่างดีต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. วิถีชีวิตของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของคนในลุ่มแม่น้ำ ตาปีผ่านการซึมซับประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคที่ได้สอดแทรกภูมิปัญญาของการดำเนินชีวิตที่ซ่อนอยู่ภายใต้ปัจจัย 4 ในตามวิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำตาปีซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักในพื้นที่ อำเภอไชยา อำเภอนาหวาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมือง อำเภอกาญจนดิษฐ์ เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี เป็นองค์ความรู้ ความสามารถและทักษะซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรองรับ ปรับปรุง พัฒนา ถ่ายทอดสืบต่อๆ กันมาจนทำให้เกิดเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นรอบอ่าวบ้านดอนในปัจจุบันผ่านกระบวนการสืบทอดต่อกันมาในชุมชนภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้านท้องถิ่น ปักษ์ใต้ ด้วยวิธีการที่บรรพบุรุษได้ทดลองคัดเลือก และผสมผสานไว้อย่างเหมาะสมและ ลงตัว สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน มีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของบุคคลที่เกิดจากการเรียนรู้การ คิดค้น ดัดแปลงและพัฒนาจนได้วิธีการได้สูตรเฉพาะของคนในลุ่มแม่น้ำตาปี

3. ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่ง เป็นที่ตั้งของเมืองเก่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-18 โดยมี หลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องยืนยันความรุ่งเรือง ความสัมพันธ์กับนานาชาติประเทศใน คาบสมุทรมลายู จนกลายมาเป็น “เมืองบ้านดอน” พิจารณาได้จากองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนเพื่อเปิดวิญญูณแห่งศรีวิชัยจักคีนชีพด้วยร่องรอย ทางวิถีชีวิตภูมิปัญญาที่ฝังรากลงสู่พื้นที่อ่าวบ้านดอน ที่เคยมีในยุคนี้กลับคืนมาสู่ดินแดนนี้ แห่งยุคนี้ ขึ้นมาเพื่อเป็นที่รองรับวิญญูณแห่งศรีวิชัยอันจักคีนชีพมาสู่ดินแดนนี้โดยการ ขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เช่น นวัตกรรมชุมชน ตลาด ประชาธิปไตย ตลาดวัฒนธรรม ถนนสายวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำตาปี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยเรื่อง/“การศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่ม แม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1.1 กลุ่มองค์กรและเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในส่วนของการพัฒนาวิถีชีวิตภูมิปัญญา และการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นสื่อกลางนำไปสู่ การกำหนดเพื่อเป็นจุดเด่นของแต่ละท้องถิ่นเพื่อพัฒนาขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมต่างๆของนวัตกรรม ชุมชน ภายใต้หลักคิด วิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี สู่ความเป็นมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีอย่างเป็นรูปธรรมในการ พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อเป็นแนวทางสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ภายใต้นโยบาย

และยุทธศาสตร์จังหวัด 20 ปีส่งผลให้เกิดความมั่นคง/มั่นคง/นำไปสู่การพัฒนาจังหวัดที่เข้มแข็งในอนาคตต่อไป

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยในการศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานีสามารถให้ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในมิติต่างๆ ได้ดังนี้

2.1 ควรถอดบทเรียนวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อสร้างพื้นที่มิติใหม่ให้กับจังหวัดสุราษฎร์ธานี

2.2 ควรศึกษาการพัฒนาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานีขยายเขตพื้นที่จากชุมชน ตำบล อำเภอและจังหวัดโดยมีการเชื่อมโยงเครือข่ายในการพัฒนาจังหวัดเป็นศูนย์กลางร่วมแหล่งเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

2.3 ควรศึกษาผลสัมฤทธิ์จากการพัฒนาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัด สุราษฎร์ธานีภายใต้หลักคิด “วิถีชีวิตภูมิปัญญาเมืองเกษตรคุณภาพ การท่องเที่ยวยั่งยืน สังคมเป็นสุข” ตามนโยบายและยุทธศาสตร์จังหวัดแผน 20 ปีบรรลุเป้าหมายในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ครองชัย หัตถา. ศาสตราจารย์ ดร. (15 สิงหาคม 2561). โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอย

อารยธรรมศรีวิชัย สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

(ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)

ชวน เพชรแก้ว. ศาสตราจารย์. (12 เดือนกรกฎาคม 2561). สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

(ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)

เชาวรัตน์ หนูขุนนาง. (23 เดือนสิงหาคม 2561). อาชีพ หมอพื้นบ้าน อยู่บ้านเลขที่ 96/1 หมู่ที่

2 อายุ 52 ตำบลทุ่งคา อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)

ณรงค์ บุญสวยขวัญ. (2545). วิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่อง มาจากการ

พัฒนาของรัฐในระยะแผนพัฒนาฉบับที่ 1-8 โครงการวิจัยเรื่องโครงสร้างและพลวัต

วัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา. รายงานวิจัย: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- ทศพล งามไฟโรจน์. อดีตนายกเทศมนตรีเมืองท่าข้าม. (15 เดือนสิงหาคม 2561). โครงการสืบ
สานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย สำนักศิลปและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราช
ภัฏสุราษฎร์ธานี. (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)
- ธีรพันธุ์ จันทรเจริญ. (16 เดือนสิงหาคม 2561). ผู้เขียนคัมภีร์ในลานวัดพุมเรียง
ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)
- นาฏญา คงนาค. (14 เดือนสิงหาคม 2561). อายุ 52 ปี อยู่บ้านเลขที่ 167/15 หมู่ที่ 6 ตำบล
มะขามเตี้ย อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)
- บุญมี มณีรัตน์. (8 เดือนสิงหาคม 2561). อายุ 77 ปี อยู่บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 5 ตำบลเสม็ด
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)
- ประนอม ฤกษ์เกษตร. (23 เดือนสิงหาคม 2561). อายุ 72 ปี อยู่บ้านเลขที่ 207/10 หมู่ที่ 2
ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้
สัมภาษณ์)
- ประสิทธิ์ พันธวงษ์. (2559). *พุทธประชาธิวัตรกับการพัฒนาในยุค Thailand 4.0. การประชุม
วิชาการระดับชาติ “ราชชมงคลสุรินทร์วิชาการ ครั้งที่ 8” “วิจัยเพื่อประเทศไทย 4.0”.*
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ 22-23 ธันวาคม, 367-374.
- ปริญญ่า ปานขานนา. (2557). *วรรณกรรมตามแนวลำน้ำตาปี. มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 6(1). 101-121.
- พรจิตร ชูชื่นและคณะ. (2557). *รูปแบบและการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอดภูมิ
ปัญญาโนราห์ ชุมชนบ้านคลองเสียว เทศบาลตำบลเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ
จังหวัด สุราษฎร์ธานี. รายงานวิจัย: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่าย
วิจัยเพื่อท้องถิ่น.*
- พระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก. (11 เดือนสิงหาคม 2561). ศูนย์เรียนรู้ทาง
ประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัยวัดมูลเหล็กอำเภอท่าฉางจังหวัดสุราษฎร์ธานี.
(ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2550). *การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้
ด้านอาหารพื้นบ้าน. รายงานวิจัย: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).*

- ย่อง จันทรวิมล และลูกสาว สาลี จันทรวิมล. (11 เดือนสิงหาคม 2561). อายุ 89 ปี และลูกสาวอายุ 62 ปี อยู่บ้านเลขที่ 284 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)
- ละออ อินทร์พรหม. (16 เดือนสิงหาคม 2561). อายุ 68 ปี อยู่บ้านเลขที่ 13/3 หมู่ที่ 5 ตำบลกะแดะ อำเภอกาญจนดิษฐ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)
- วรรณ พูนสวัสดิ์. (20 เดือนกรกฎาคม 2561). อายุ 68 ปี อาชีพ ทำสวน ที่อยู่ 77 หมู่ที่ 9 ตำบลเสวีียด อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)
- วรารัตน์ มหามนตรี. (2557). *โลกทัศน์ของคนไทยจากภาษิต*. รายงานการวิจัย: คณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สานิตย์ บุญชู. ผู้ช่วยศาสตราจารย์. (6 เดือนสิงหาคม 2561). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)
- ลีปนันท์ นวลละออง และปิยา สุทรปิยะพันธ์. (2561). *วิถีทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมศรีวิชัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมบนคาบสมุทรภาคใต้ของไทย. วารสารอิเล็กทรอนิกส์ การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม.(e-JODIL), ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม.*
- สมุล ล้อมสมบัติ. (14 เดือนสิงหาคม 2561). อายุ 58 ปี อยู่บ้านเลขที่ 65/1 หมู่ที่ 1 ตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)
- วันม๊ะ นุ้ยหมิม. (11 เดือนสิงหาคม 2561). กลุ่มทอผ้าสตรีบ้านพุมเรียง 87 หมู่ที่ 2 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี . (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)
- อนันต์ ใจสมุทร. เรือโทผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. (19 เดือนกรกฎาคม 2561). สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)
- อนูรัตน์ แพนสกุล. (9 เดือนสิงหาคม 2561). ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)
- อมรา ศรสุชาติ. (2557). *ศรีวิชัยในสุวรรณทวีป*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- อมรา ศรสุชาติ. ดร. อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร. (2561 เดือนสิงหาคม 2561). *โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรม ศรีวิชัย สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*. (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)